

Fata, Márta (Hg.): Die Schwäbische Türkei. Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn. (*A sváb Törökország. A nemzetiségek életformája Délnyugat-Magyarországon*) Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1997. Schriftenreihe des Instituts für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde; Bd. 5.

A szép kiállítású kötetet megjelentető intézet neve aligha cseng ismerősen a magyar geográfusok túlnyomó része előtt, ami tulajdonképpen nem is meglepő: az intézmény ugyanis nagyon fiatal, lényegében előzmények nélkül alapították 1987-ben Tübingenben. Meglehetősen szokatlan a fenntartó is, a kutatóintézet ugyanis Baden-Württemberg tartomány belügyminisztériumához tartozik – annak minden előnyével és hátrányával.

A rövid múlt ellenére a tübingeni intézet már eddig is jó néhány konferenciát szervezett Németországban és külföldön egyaránt, s ezeknek az anyagait rendre meg is jelentetik. Így történt ez annak a tudományos rendezvénynek az előadásaival is, amire 1994 novemberében került sor Tübingenben.

A konferencia témája ezúttal a nemzetiségek életformája Délnyugat-Magyarországon volt, ami első pillantásra aligha köti le a földrajzosok érdeklődését. A rendezvény szervezői azonban meglehetősen tágan értelmezték az életforma fogalmát, így az előadások mintegy harmadát magyar és német geográfusok tartották, s így már maga a kötet is számot tarthat a földrajzi vénájú olvasó érdeklődésére.

A könyvben helyet kapott 14 tanulmány tematikailag nagyon változatos, így nem volt egyszerű olyan rendezőelvet találni, ami alapján csoportosítani lehet őket. Végül a munkák három nagyobb tematikai egységbe lettek besorolva.

Az első fejezet azt a történeti modelleket érintő 4 tanulmányt tartalmazza, ahol néprajzi, vallástörténeti és gazdaságtörténeti jellegű munkák egyaránt vannak. Ezek közül érdeklődésünkhöz leginkább FATA M. nagyvű tanulmánya áll közel, ami minden további nélkül „elmege” történeti földrajzi munkának is. Ebben a műben sokoldalúan kerül bemutatásra a németek 18. és 19. sz.-i bevándorlása a Délnyugat-Dunántúlra, a kiváltó okoktól kezdve, az életmódon keresztül egészen a területi megoszlásig.

Az aktuális problémákat és tendenciákat tárgyaló második tematikai egységet már egyértelműen a geográfusok „uralják”, itt az 5 tanulmányból 4 fűződik a nevükhöz. TÓTH József nagyobb lélegzetű munkájában átfogó képet adott a Dél-Dunántúl térszerkezetéről, területi potenciáljáról, s mindezt országos kitekintésben. KOC SIS Károly vizsgálata kisebb területet fogott át, ám a konferencia idején még javában zajló jugoszláviai polgárháború nagyon aktuálissá tette a témaválasztást: tanulmányában ugyanis a horvát és a magyar kisebbség viszonyait mutatta be az országhatár által kettévágott történeti Baranya területén. A szerző a tőle megszokott alaposággal dolgozta fel a témát, ami ennek megfelelően adatgazdag és nagyon informatív.

AUBERT Antal tanulmánya azt mutatja be, hogy előbb az iparosítás, majd pedig a rendszerváltozás milyen hatást gyakorolt a Dunántúl DK-i részén élő németek települési viszonyaira, ill. életformájára. A munkára a sokoldalú megközelítés a jellemző: a történeti és a jelenlegi folyamatokat a szerző egyaránt bemutatja, miként a nagy- és kistérségi, valamint a településszintű változásokról is szó esik.

Holger FISCHERnek Magyarország az egyik fő kutatási témája, így magától értetődően kapott helyet a kötet szerzői között. Tanulmányában azt tekintette át, hogy a 20. sz.-i magyarországi népszámlálások publikált köteteiben milyen nemzetiségi adatokat közöltek. Egyet lehet érteni azzal az összegző megállapításával, hogy ezek alapján hosszabb időszakot átfogó részletes vizsgálatokat nem lehet végezni.

A harmadik fejezet tanulmányai a kultúrát, mint az identitás kifejeződési formáit „járják körül”. Itt kapott helyet Wolfgang ASCHAUER munkája, amiben a magyarországi németek életmódjának különböző jellemzőit mutatja be három baranyai községben végzett vizsgálata alapján. A szerző szintén otthonosan mozog Magyarországon, könyve is jelent meg a hazai német kisebbségről.

A könyv tartalmi értékei mellett mindenképpen említést érdemel, hogy a kötet nagyon szép kiállítású, igazán „jól megcsinált” kiadvány. Ez egyaránt vonatkozik a gondos szerkesztői munkára, a

szépen megrajzolt ábrákra és térképekre. A nyomda is kitett magáért, a kitűnő minőségű papír és a keménytáblás borító láttán némi borongással gondolhatunk saját kiadványaink technikai paramétereire...

A könyvek borítójának tartalmi részéről viszonylag ritkán emlékeznek meg a recenziókban, itt azonban mindenképpen szólni kell róla. Nincs szó semmiféle technikai bravúrról, a könyv borítóján mindössze egyetlen fénykép van. Az viszont létalálat. Rudolf HARTMANN 1930-as években a Tolna megyei Mőzs közsgében készített felvételén két német népviseletbe öltözött fiatal leány mosolyogva ismerkedik az utca közepén állványra állított fényképezőgéppel. Ennél frappánsabban aligha lehetett volna kifejezni, hogy miről is szól a kötet.

DÖVÉNYI ZOLTÁN

Nemes Nagy József: A tér a társadalomkutatásban. – Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. Ember–település–régió sorozat, Budapest, 1998. 262 old.

Igen régóta várt szakkönyvvel lett gazdagabb a hazai tértudomány – és vele együtt természetesen a geográfia – NEMES NAGY József fenti című elméleti munkájának megjelenésével. Különösen jó érzést kelt, hogy földrajzosaink – és a térbeliség különféle vetületeivel foglalkozó szakemberek – még az ezredforduló előtt kézbe vehetnek egy szakmailag magas színvonalú, jól megírt, a térbeliség problémaköréről átfogóan tömör áttekintést nyújtó könyvet. Az sem csökkenti a mű értékét, hogy a térbeli–területi jelenségek törvényszerűségeinek, jellegzetességeinek bemutatására a szerző gyakran használ fel különféle matematikai képleteket, egyenleteket (noha tudjuk, hogy a geográfusok tekintélyes hányadának a számtan nem igazán erős oldala...), mivel az ilyen fejezetrészek figyelmes elolvasása után – a lényegretörően pontos fogalmazásnak köszönhetően – a matematikailag kevésbé képzetek számára is érthetővé válik a mondanivaló.

A szerző a mű célját könyvének bevezetőjében a következőképpen fogalmazza meg: „Ez a munka a társadalom területi tagoltságának, a társadalmi folyamatok térbeliségének tudományos megismerésében ... szerephez jutó legfontosabb kérdésköröket, fogalmakat és elemzési eljárásokat értelmezi és egységes rendszerbe foglalva tárgyalja.” NEMES NAGY J. külön is hangsúlyozza, hogy munkája nem átfogó társadalmi térelmélet, hanem a gyakorlat oldaláról kiinduló terület- és településfejlesztéshez, valamint a társadalomkutatáshoz kapcsolódóan vizsgálja a térelméletben használt fogalmakat, ill. alkalmazott módszereket. A szerző szinte teljes körű áttekintést ad arról az eszköztárról, amelyet a társadalmi jelenségek térbeliségének vizsgálata során a kutatók a hazai és nemzetközi gyakorlatban használnak (és ez könyvének külön érdeme), emellett él a bőséges szakirodalomból válogatott gyakori idézés lehetőségével is (ami még érdekesebbé teszi egy–egy fogalomkör tárgyalását).

A bevezetővel induló és közel 200 tételből álló szakirodalommal záruló könyv 12 fejezetből áll, azokon belül pedig további rész- és alfejezetekre oszlik.

Az *első fejezetben (A regionális tudomány)* a szerző a fejezetcímben megadott fogalmat „járja körül” igen részletesen, arra törekedve, hogy bemutassa a területi kutatások során adódó tudományelméleti problémákat. Ugyancsak itt körvonalazódnak, ill. ütköznek a regionális tudomány mint önálló diszciplína tartalmával, szemléletével és szerepével kapcsolatos tudományos álláspontok és vélemények. A fejezet végén jól szerkesztett ábra szemlélteti a társadalom térbeliségének regionális szemléletű összetevőit (pl. tér, hely, mozgás, társadalmi tevékenység) és ezek egymáshoz való viszonyát.

A filozófiai értelemben használt tér- és időfogalom főbb jelentéstartalmainak áttekintését nyújtja a könyv *második fejezete*, ami a *Tér és idő – egyenlőtlenség és rendezettség* címet viseli. Az olvasó itt számos olyan fogalommal is megismerkedhet, amelyek kifejezetten a térbeliséghez kötődnek (pl. folytonos és osztott tér; személyes, társasági és nyilvános távolság; térmozaik-modellek, területi